

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КОНТРОЛЮ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ АВТОРІВ У СВІТОВІЙ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Інститут повітряного і космічного права НАУ

У статті аналізуються правові проблеми, що постали перед авторським правом з появою сучасних інформаційних технологій і мережі Інтернет. Автор визначає роль систематизації авторського законодавства та способи захисту об'єктів авторського права.

Сьогодні Інтернет став повсякденним засобом передачі інформації будь-якого характеру, який є доступним кожному, хто має персональний комп'ютер, та, завдяки засобам супутникового зв'язку, з кожної точки планети. Кількість інформації, накопиченої людством, сягнула сьогодні таких величин, що для її збору, обробки та зберігання вже недостатньо потужності найсучасніших електронно-обчислювальних машин (ЕОМ). Цю проблему було вирішено завдяки складанню інформаційних ресурсів окремих ЕОМ шляхом створення на їх основі локальних комп'ютерних мереж та об'єднання останніх у "мережу мереж" – Інтернет. Кількість складових цієї всесвітньої інформаційної мережі постійно зростає. На 2007 р. вона об'єднує понад 25 тис. мереж та 100 млн користувачів по всьому світу. Інформація передається Інтернетом у вигляді об'єктів, що потенційно охороняються авторським правом: літературних, музичних та аудіовізуальних творів, фотографій, ілюстрацій, карт, планів, малюнків тощо. Обробка і передача даних мережею та саме її функціонування відбувається завдяки іншому об'єкту авторсько-правової охорони – комп'ютерним програмам, а зберігання і пошук інформації часто здійснюється за допомогою електронних баз даних, які також можуть охоронятися авторським правом [1]. Фіксація перелічених об'єктів авторсько-правової охорони в електронній формі та транскордонний характер Інтернету спрощує порушення прав авторів та їхніх правонаступників. Збільшення ж обсягу авторських прав або введення складної процедури їх здійснення, натомість призведе до обмеження прав користувачів Інтернету. Тому **актуальність і постановка** поставленого даною статтею завдання сучасного авторського права полягає в досягненні справедливого та життєздатного балансу інтересів володільців авторських прав та користувачів творів, розміщених в Інтернеті.

Мета зазначеної статті полягає в системному аналізі сучасного стану охорони літературних та художніх творів в Інтернеті з метою розробки

рекомендацій щодо вдосконалення чинного авторсько-правового законодавства України у сфері охорони розміщених в Інтернеті творів, спрямованих на поліпшення захисту прав авторів та їхніх правонаступників на такі твори.

Будь-яка поведінка користувачів в Інтернеті зачіпає права авторів та їх правонаступників. Інакше кажучи, неможливо нічого зробити в Інтернеті, щоб потенційно не порушувало чийсь авторські права. Перегляд сторінок, збереження їх вмісту в пам'яті комп'ютера, переадресація повідомлення електронної пошти – всі ці дії включають відтворення об'єктів авторсько-правової охорони.

Але до того, як обговорювати проблеми охорони авторських прав в Інтернеті, необхідно, перш за все, визначити, які саме матеріали, доступні через Інтернет, охороняються авторським правом і які вимоги пред'являються авторським правом до них як до об'єктів охорони.

Систематизація та реформування авторського права у сфері охорони матеріалів, що передаються Інтернетом, є нагальною потребою і для України, особливо в умовах теперішніх ринкових перетворень в країні, коли інформація стає все вагомим фактором виробництва та все ціннішим об'єктом цивільного обігу. Водночас надзвичайна важливість заходів, спрямованих на забезпечення ефективного захисту авторських прав на розміщені в Інтернеті твори визнано Указом Президента України "Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні" [2], який в якості основних завдань державної політики в сфері інформатизації визначає, серед іншого, "вдосконалення правового регулювання діяльності суб'єктів інформаційних відносин, виробництва, використання, поширення та зберігання електронної інформаційної продукції, захисту прав на інтелектуальну власність, посилення відповідальності за порушення встановленого порядку доступу до електронних інформаційних ресурсів усіх форм власності, за навмисне поширення

комп'ютерних вірусів". Авторсько-правові аспекти функціонування всесвітньої інформаційної мережі Інтернет потребують негайного і всебічного вивчення для того, щоб величезний потенціал Інтернету в усіх сферах суспільного життя реалізувався в повній мірі, і зокрема в Україні.

Розвиваючись надзвичайно швидкими темпами, Інтернет змінює звичні нам соціально-економічні парадигми. І сучасне право не є винятком. На жаль, право сьогодні, базуючись на реаліях світу, яким він був до того, як "цифрова революція" стала реальністю, в більшості випадків виявляється нездатним адекватно реагувати на зміни в суспільних відносинах, викликані появою інформаційних технологій. Головна проблема питань, що постали перед авторським правом – це матеріальний вигляд об'єкта інтелектуальної власності в об'єктивно вираженій формі. Загалом ми звикли до того, що будь-що матеріальне продається та купується, а інформація розповсюджується за допомогою паперу, магнітної плівки або лазерних дисків. Але в електронному світі паперу та інших матеріальних засобів не існує. Тому для того, щоб можливості інформаційних технологій проявили себе в повній мірі, звичні нам поняття та моделі поведінки повинні змінюватися.

Право завжди не встигає за технологією. Тому його завданням є адаптація до нових реалій, перегляд старих положень, що розроблялися та були ефективними в абсолютно інших умовах, і забезпечення чіткого керівництва для тих, хто має справу з новими технологічними досягненнями. У випадку інформаційних технологій, без чіткості та єдності в розумінні їх юридичної природи всіма тими, хто має до них відношення, рівень їх використання в усіх галузях людської діяльності не сягне потенційно можливого. Нині багато питань дискутується про те, чи може існуюче право успішно пристосуватися до проблем, що викликають нові види комунікацій та електронна комерція. Але, незважаючи на те, чи відповідає сучасне право таким явищам як, наприклад, електронне видавництво, це право реально впливає на поведінку тих, хто сьогодні займається цим видом діяльності. Доки право розвивається у напрямі регулювання викликаних "цифровою революцією" суспільних відносин краще, ніж воно робить це сьогодні, права та обов'язки тих, хто має справу з інформаційними технологіями, регулюються тим правом, яке існує на даний час. Розвиток комп'ютерних технологій сприяв появі нового виду ЗМІ – інтернет-видання. Водночас основне призначення мережі – передачу даних – зробило її ідеальним інстру-

ментом для неконтрольованого авторами поширення інтелектуальних продуктів.

Уперше інтернет-видання з'явилися в Україні лише в 1999 р. Однак результату, якого вони досягли за темпами розвитку, можуть позаздрити будь-які інші традиційні українські ЗМІ. Зростання популярності **інтернет-видань** серед користувачів мережі пов'язане, передусім, з очевидними **перевагами** цих видань **порівняно з традиційно-паперовими**, до яких належать:

- відсутність "дедлайну", тобто останнього терміну, після якого статті чи новини вже не потрапляють до газети;

- інтерактивність – споживач стає співучасником того, що відбувається, обмінюється враженнями від прочитаного (рубрики "Обговорити статтю", "Форум", "Інтернет-голосування"), ставить запитання учасникам подій тощо;

- персоналізація – можливість самостійно відбрати з масиву запропонованої інформації найбільш цікаві теми [3].

На сьогодні існує близько 600 інтернет-видань. Переважно, це сторінки популярних друкованих ЗМІ, основним завданням яких є не публікація матеріалів, а анонс чергового номера.

Для належного захисту журналістського матеріалу в мережі першим необхідним кроком є законодавчо врегульований статус електронної публікації. Чи справді її можна прирівняти до літературного твору? Чи є вона об'єктом авторського права?

Відразу зауважимо, що українське законодавство не дає визначення терміна "літературний твір". Цей факт пояснюється тим, що міжнародні договори, зокрема Бернська та Всесвітня конвенції, користуються методом приблизного переліку творів, який не є вичерпним. Пункт 1 ст. 2 Бернської конвенції [4], ст. 1 Всесвітньої конвенції [5] сформульовані так загально та широко, що будь-які твори в галузі літератури, науки та мистецтва підлягають їхній охороні. Адже немає сумнівів, що з розвитком суспільства виникатимуть нові форми об'єктивного вираження творчої діяльності, тоді законодавець буде змушений постійно переглядати та розширювати перелік об'єктів, які охороняються названим правом. Однак, незважаючи на невичерпність переліку об'єктів, які охороняються, судді часто відмовляють авторам у наданні захисту їхнім творам лише на тій підставі, що таких творів немає в зазначеному переліку.

Хоча галузь телекомунікаційних й інформаційних послуг в Україні динамічно розвивається, більшість законодавчих актів, які регулюють діяльність ЗМІ, оперують лише поняттями "преса"

та “телерадіоорганізації”. А таких термінів, як “веб-сайт” або “інтернет-видання” у нормативних актах щодо ЗМІ не існує взагалі. Як наслідок, в Україні склалася парадоксальна ситуація: інтернет-видання активно функціонують, але юридичного підґрунтя для їх існування немає.

Відповідно до Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” [6], друкованими ЗМІ є “видання, що виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року” (ст. 1). Інтернет-видання, переважно, дотримуються зазначених умов періодичності. Термін “масової інформації”, поданий у Законі України “Про інформацію” [7] як “публічно поширювана інформація”, відповідає концепції подання інформації на сайті інтернет-видання, оскільки тут наявне публічне сповіщення інформації. На підставі наведених визначень можемо дійти висновку, що інтернет-видання можуть бути прирівняні до друкованих. З іншого боку, мережні видання не відповідають визначенню, що його надає Закон України “Про видавничу справу”: “Видання повинно відповідати вимогам стандартів відносно оформлення, поліграфічного та технічного виконання» [8].

Як позитивний приклад можемо навести російське авторське законодавство, яке для авторів службових творів, що створюються для газет, журналів та інших періодичних видань, робить виняток, залишаючи за ними виключні права на використання їхніх творів. Отож навіть повторна публікація в Інтернеті статей, створених штатними співробітниками ЗМІ за заробітну платню, згідно з законом потребує окремого договору з автором та окремої платні для кожного випадку. Продаж газетної підшивки, що практикують деякі видання, також неможливий без дозволу автора [9].

Наступна проблема, яка постає перед сучасним адміністративним правом – це територіальний характер [10]. Тобто право обмежене у застосуванні тільки щодо осіб та відносин між ними в рамках території держави, або її певної складової частини. Але Інтернет не знає меж. Повідомлення, надіслане електронною поштою, наприклад, з одного комп’ютера, що знаходиться в Києві, до іншого, теж в Києві, може пройти через сервери, розташовані в кількох країнах. Таким чином, коли зникають папір та інші матеріальні носії інформації, а державні кордони більше не є перепорою, неодмінно змінюються традиційні правові поняття та концепції, що вироблялися віками.

І це вже відбувається. Але цей процес дуже повільний і часто вимагає зміни поглядів на нього тих, від кого залежить його хід. На жаль, як законодавці, так і ті, хто покликаний тлумачити закони, не завжди розуміють природу та значення нових досягнень науки.

Сучасне авторське право не дає однозначних відповідей на питання, що постали перед науковцями та практиками, і які поставили ми у даній статті, за результатами виникнення сучасних інформаційних технологій та функціонування Інтернету. Отже, аналізуючи чинне законодавство України, наукові дослідження в галузі інтелектуальної власності загалом, та авторського права зокрема можна зробити такі висновки:

- усі категорії творів, зафіксованих у цифровій формі і поміщених на сайти в Інтернеті, відповідають критеріям охорони, встановлених авторсько-правовим законодавством і, таким чином, підлягають охороні авторським правом;

- розв’язати питання про зміст та обсяг авторських прав на розміщені в Інтернеті твори за умов транскордонного характеру цієї мережі та все більшої взаємозалежності країн можливо лише шляхом втілення спільних зусиль усіх зацікавлених сторін: держав, міжнародних організацій та організацій, що представляють як інтереси володільців авторських прав, так і інтереси споживачів;

- авторським правом дозволяється використання твору з дозволу автора чи його правонаступника та у деяких інших передбачених законами випадках;

- судове переслідування за численні “мікропорушення” авторських прав в Інтернеті є нездійсненним завданням з цілої низки юридичних, соціальних та економічних причин;

- необхідність систематизації авторського права України та приведення його у відповідність до міжнародних стандартів, що склались у сфері охорони творів, розміщених в Інтернеті, з часів появи сучасних інформаційних технологій та комп’ютерних мереж. Зазначене стосується, перш за все, Закону України “Про авторське право і суміжні права”, який, будучи досить добре розробленим та прогресивним для часу свого прийняття, пізніше неодноразово змінювався та навіть в останній своїй редакції містить деякі невідповідності, нечіткості формулювань, прогалини тощо, а також суперечить деяким положенням Типового закону ВОІВ про авторське право і суміжні права та міжнародних договорів, учасницею яких є Україна.

Література

1. Авторське право і суміжні права. Європейський досвід / За ред. А. Довгерт: У 2 т. – К., 2001. – С. 327.
2. Українське законодавство: засоби масової інформації / Упоряд.: Т. Котюжинська, Л. Панкратова. – К., 2004. – 368 с.
3. Авторське право: Практик. посібник. – К.: Атіка, 2006. – 224 с. – Бібліогр.: С. 207-210; пред. покаж.: С. 22-223.
4. Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів // Судова практика. Захист прав інтелектуальної власності. – К., 2004. – С. 12-52.
5. Всесвітня конвенція про авторське право // Судова практика. Захист прав інтелектуальної власності. – К., 2004. – С. 53-64; “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” від 16 листопада 1992 р. № 2782-ХП // Голос України. – 1992. – 8 груд.
7. Закон України “Про інформацію” від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ // Голос України. – 1992. – 13 листоп.
8. Наумов В. Сайт и СМИ: юридический анализ // <http://www.russianlaw.net>
9. Леонтьев К. Авторское право в Интернете: три стадии одного процесса // Центр “Право и СМИ”. – М., 1999. – Вип. 7. – С. 4.
10. Пастухов О. М. Авторське право в Інтернеті. – К., 2004. – С. 94-97.

Т. М. Ямненко

Отдельные вопросы контроля и защиты прав авторов в мировой сети Интернет.

В статье анализируются правовые проблемы, которые возникли перед авторским правом с появлением современных информационных технологий и сети Интернет. Автор определяет роль систематизации авторского законодательства и способы защиты объектов авторского права.